

Az állandósult szókapcsolatok, szokványos kifejezésmódok stílusértéke

Az állandósult szókapcsolatok típusainak bemutatása a példákon keresztül

Nyelvünk szókészletébe nemcsak a szavak (lexémák), hanem az állandósult szókapcsolatok (frazémák), a szónál nagyobb kötött formák is beletartoznak. Frazeológiai elemek; rögzült formájú, változtatást nem tűrő nyelvi szerkezetek. Lehetnek szó szerkezetek vagy mondatok. Az állandósult szókapcsolatoknak rendkívüli a stiláris erejük, hiszen képszerűségük révén hatnak. Képszerűségük, hangulatuk, szemléletességük színesíti, élénkíti a stílust. Nem véletlen, hogy gyűjtemények őrzik őket, hogy kitűnő nyelvészek (például O. Nagy Gábor) dolgoztak azért, hogy az érdeklődők böngészhessék a gyűjteményes köteteket. A magyar nyelv különösen gazdag a képszerű kifejezésekben.

Az állandósult szókapcsolatoknál öt főbb típust különböztetünk meg: szokványos kifejezésmódok, szólások, szóláshasonlatok, közmondások, szállóigék.

- A szokványos kifejezésmódok közé soroljuk:

- társalgási fordulatok: (hogy vagy?),
- körülírások: (számolja a napokat 'nagyon vár valamit'), a metaforás kifejezéseket (háborút visel),
- népmesei fordulatok: (egyszer volt, hol nem volt...itt a vége fuss el véle),
- köszönésformák: Adj' Isten jó napot, stb.
- Szitkozódások, átkozódások, káromkodások: Afene egye meg.. ., A guta üsse meg...
- Időjárási megfigyelések: Májusi eső aranyat ér.
- Firkálások, graffitik: Itt jártam...
- közhelyek: valamiféle általános életbölcességet fogalmaznak meg, de oly gyakori a használatuk, hogy ebbe belekopnak, eredetiségük, nyelvi újító szándékuk eltűnik, s lapossá, unalmassá, szürkévé válnak. Használatuk kerülendő. Pl. Az élet nem habostorta.

- A szólások alkotják az állandósult szókapcsolatok legszínesebb csoportját. Megkülönböztetünk igés szerkezetű (elveti a súlykot) és párhuzamos szerkezetű (se füle, se farka) szólásokat.

- A szóláshasonlatok külön csoportot alkotnak, mert alakilag egy főmondatból és egy hiányos szerkezetű mellékmondatból állnak. A szóláshasonlat első fele tartalmazza a hasonlító, a mellékmondat a hasonlítást. A szóláshasonlatok egy fogalom helyettesítői. A mint és az akár kötőszó figyelmeztet a szóláshasonlatokra. Pl.: Reszket, mint a nyárfalevél.

- A közmondások valamilyen általános érvényű megfigyelést, életigazságot, tapasztalatot tartalmazó mondatok. Többek a szóláshasonlatoknál, mert nem csupán egy fogalom helyettesítői, hanem ítéletet is tartalmaznak. A közmondások teljes mondatok, nem szorulnak kiegészítésre. Pl.: Aki mer, az nyer.

- A szállóige nagyobb körben használt kijelentés, amelynek szerzőjét rendszerint ismerjük, irodalmi eredete is kimutatható. A szállóigék teljes mondatok. Pl.: Lenni vagy nem lenni, ez itt a kérdés. (Shakespeare, eredetiben: To be, or not to be, that is the question).

Gyakran fedezhetünk fel az állandósult szókapcsolatok használatában tréfás, humoros célból torzításokat. Pl.: Ép testben ép, hogy élek. A kocka meg van vetve. Az állandósult szókapcsolatok a nyelvi humornak ezt a fajtáját elviselik, a tudatlan, rossz használat viszont értelmetlenséget eredményez.